

A kolozsvári kollégium és a székelykeresztúri főgimnázium háborus éve.

A kolozsvári unitárius kollégium értesítője az 1914—1915. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Gál Kelemen, igazgató, a teológiai részt: Gálfi Lőrinc, dékán.

Csifó Salamon tartalmas megnyitó beszédében egészen helyesen a háboru okozta új, humanus kötelességek teljesítésére, áldozathozatalra hívja, buzdítja a teol. ifjakat.

Dr. Boros Györgynek „A tízparancsolat“ című dolgozata szakértekezés, melyben szerző röviden igen érdekes áttekintést ad a tízparancsolat keletkezéséről.

A háborus viszonyok miatt a tanév megnyitása csak október 4-én volt. A teológiai intézet szervezetében nincs változás. A dékán a következő négy évre Gálfi Lőrinc tanár lett. Nyereség, hogy Györfi István is rendes tanárnak választott. Kár, hogy minden erejét, tehetségét egyelőre nem szentelheti még egészen a teológiai intézetnek. Azonban a tanári létszámban a fokozatos fejlődés eddigi célszerű kialakulása a továbbiakra is jó reménységgel táplál. Örvedetes a tanári testületre, hogy az intézet belépett az orsz. tanári nyugdíjintézetbe.

Dr. Barabás Ábel elhunyt a teol. intézetre is nagy veszteség.

A papnövendékek közül tényleges hadi szolgálatra egy sem ment, de különböző kórházakban ápolói szolgálatot teljesítve, lelkesedéssel vették ki részüket a társadalmi munkából. Ez évben gazdasági tanfolyamon sem vehettek részt, de a kollégiumi ifjúsággal együttesen földmivelési munkákat végeztek.

Az intézeti növendékeket ragályok fellépésétől való félelem miatt már május 6-án elbocsátották. A hallgatók száma 23, illetve 21 volt. Kettővel kevesebb a múlt évinél. A papnövendékek javadalmazása a 13.000 K.-t meghaladja.

A lelkész helyettesi és segédlelkéshi szolgálatra való kirendelések elég gyakoriak, ami előnyösnek nem mondható.

A rendkívüli tárgyak közül az egészségtan és a testgyakorlás tanítása a háborus állapotok miatt elmaradt. A háboru hatása a szellemi téren is érezhető, ami a körülményekből teljesen megmagyarázható. Kirándulást nem lehetett tartani, de nem is volt most annak ideje.

Örömmel jegyezzük fel, hogy a nehéz viszonyok mellett is a tanári kar és a vezetőség a belső élet fejlődését is igyekezett minél inkább előmozdítani. Öröndetes a jegyzeteknek sokszorosítása, de ez még csak bizonyára fele útja a célnak, melyre a tanári testület öntudatosan törekszik.

A teológiai szakkönyvtár szépen gyarapodik. Az Önképzőkör dr. Boros György védnök támogatásával a háborus események hatása mellett lelkesedéssel működött. A különböző pályatételek bő teret nyújtanak a munkálkodásra.

Ez évben, igen helyesen, a tanárok neve mellett azok irodalmi működése is fel van tüntetve. Ebből látható, hogy teológiai tanáraink a háborus évben is érdemes irodalmi munkásságot végeztek.

A főgimnáziumban a háborus állapotok miatt az iskolai év megnyitása csak október 8-án volt.

Vári Albertnek három alkalomszerű, hazaszeretetet sugárzó, szép imája van az Értesítőben.

Dr. Gál Kelemen „Történelmi idők“ címet adott költői lendülettel megírt gyönyörű megnyitójának, melyet imádsághoz illő áhitattal olvasunk. A hazaszeretet komoly, mély érzése csillan fel azokban a szavakban, melyekkel az ifjúságot a nagy idők komoly következményeire figyelmezteti. A német kötelességtudásra, a pontosságra, fegyelmezettségre mutat rá, mint olyan nemzeti erényekre, amelyek nélkül egy nemzet nagy sohasem lehet.

Dr. Gál Kelemennek a Vörös-Kereszt javára rendezett ifjúsági hangversenyen tartott beszéde a háboru tanulásaiból levont komoly, tartalmas gondolatfüzés, mely igazságos háborunk természet-szerű győzedelmességét hirdeti.

Borsai Andor VIII. o. tanuló ifjui lelkesedéssel megírt beszédet mondott a március 15-iki ünnepélyen.

A II. fejezet dr. Barabás Ábel emlékének van szentelve. Szomorú fejezet. Aggodalommal kérdezhetjük, hogy meddig bírja még kicsiny egyházunk ezt a rettenetes adózást? Hogyan és mikor pótolhatjuk elhunyt nagyjainkat? A dr. Barabás Ábel emlékének szentelt fejezetet dr. Kiss Ernő állította össze és részben írta. Közölve van Vári Albertnek a koporsónál mondott megható imája és tartalmas beszéde s dr. Gál Kelemennek a sirnál mondott szépen jellemző, mélyhatású beszéde. De mindezeknél szebben beszél dr. Barabás Ábel összeállított írói munkássága. Csodálattal kell néznünk azt a szédítő gyorsasággal végzett széleskörű irodalmi munkásságot, melyet Barabás olyan rövid idő alatt kifejtett. Az élőknek sok adósa maradt. A halottra mindnyájan hálás emlékezettel gondoljunk.

Az iskolai év történetéből megismerjük a háborúnak az iskolára gyakorolt közvetlen hatását. A főgimnáziumi épületet katonai tartalék kórháznak lefoglalták. A tanítás a régi kollégiumi épületben történt, a konviktus és internátus a városi vígadóban volt

elhelyezve. Mindkét helyen nehézségekkel kellett küzdeni, de hazafias készséggel tették.

A tanárok közül katonai szolgálatra bevonultak: *Pálfi Márton*, *Márkos Albert*, dr. *Borbély István*, dr. *Á. Kiss Ernő*, *Gálffy Zsigmond*. Bevonult, illetőleg katonai szolgálatra besoroztatott az intézetből összesen 33 tanuló.

Öt tanár hiányában a tanítást csak úgy lehetett fenntartani, hogy több tantárgynak óraszámát redukálták, egyesek pedig, mint szépírás, játék-délutánok, angol, zene, szabadkézi rajz, gyorsírás egészen elmaradtak. Szünetelt a céllövési- és katonai gyakorlat, a kézi munka, a fizikai laboratoriumi gyakorlatok, nem volt önképzőkör, óráció gyakorlat, tánc, 10 perces torna. Szemléltető eszközök hiányában a tanároknak küzdelmes tanítás jutott, de a tanári kar minden áldozatot szívesen meghozott.

Az igazgatóság mély belátással, a paragrafusoknál többre becsülve a körülményekből folyó szükségletet a húsvéti szünidőt egy héttel, főhatósági engedéllyel, meghosszabbította, hogy az ifjuság a mezei munkálatokban segédkezhessék.

A tanári karban az a változás történt, hogy dr. *Nyíredy Géza* tanszékére dr. *Á. Kiss Ernő* választatott meg. *Gálffy Zsigmond* helyettes-, dr. *Gelei Józset* egyet. magántanár óraadó tanár volt.

Az állami felügyeletet ez évben is *Kuncz Elek* főigazgató gyakorolta. *Ilosvay Lajos* vall. és közokt. államtitkár 1914. jun. 14-én az intézetet meglátogatta.

Kelemen Lajos tanár vezetésével az ifjuság tizenhatszor rándult ki a város környékére. A vallás-erkölcsi, fegyelmi, egészségi állapot jó volt.

Hogy a nagy idők eseményei az ifjuság lelkében minél jobban megerősödjének, több ünnepélyt tartottak. A vármegyeház dísztermében tartott hangverseny 751 kor. 52 fillért jövedelmezett a Vörös-Kereszt Egyletnek.

Az alapítványok az isk. évben a következő adományokkal szaporodtak: 1. dr. *Nyíredy Géza emlékalap.*, 2. *Iszlai Márton emlékalap.*, 3. dr. *Kenyeres Balázs alapítványa*.

A tanári kar és az ifjuság a háboru érdekében intenzív társadalmi munkásságot fejtett ki. A Vörös-Kereszt Egylet gyámolítása, hadikölcsön jegyzés, szederlevél- és fémgyűjtés, kerti-, mezei munkálkodás azok a munkakörök, amelyek részére a tanári kar és ifjuság a tőle telhető anyagi és szellemi áldozatot meghozta. Az ifjuság osztályonként versenyzett, hogy a főgimnáziumi épületben ápolt kórházi betegeknek melyik nyújtson több szeretet-adományt. Szép sikerrel gyűjtött az ifjuság az Erdélyi Múzeum Egyletnek, megőrzésére, háborus leveleket és levelező lapokat.

Az internátus és a konviktus a háborus állapotok miatt sok nehézségekkel küzdött, de a szerencsés házi kezelés folytán a

díjakat nem kellett, hogy emeljék. A konviktus gondnoki és díjkezelői tisztét *Kovács Kálmán* teljesítette.

A rendes évvégi osztályvizsgálatok helyes intézkedés folytán ez évben elmaradtak, hanem a helyett az utolsó héten összefoglaló ismétlésekből kikérdezések voltak. Az évváró ünnepély május 22-én volt, amelyen dr. *Gál Kelemen* a háborus év fontosabb történelmi mozzanatainak felemlítése mellett alkalmoszerű tanácsokkal látta el az ifjúságot.

Bár a háborús viszonyok nem nagyon kedvezők, a tanári kar még ez évben is jelentékeny s értékes irodalmi munkásságot végzett. Ez évben is a legtágabb körű munkásságot dr. *Barabás Ábel* fejtette ki. Sajnos utóljára!

A kollégiumi könyvtár zárva volt. A szertárak nem gyarapodtak. Az önképzőkör sem működhetett.

A rendkívüli tárgyak közül csak egészségtant, éneket, zenét, vívást tanítottak. Működött az ifjúsági daloskör is. Az oktatásnál az állami tanítási terv nem volt mindenben betartható. A tanárok heti 21—24 órában tanítottak. Felvétetett összesen 322 tanuló, 34-gyel kevesebb mint a múlt évben. E szám az egyes osztályokban elég arányosan oszlott meg, mert az I. osztályban is 42 tanuló volt, pedig a háborús év létszámapadása leginkább itt látszhatnék meg. Osztályvizsgálatot tett 307 tanuló, a múlt évben 344; ebből unitárius 185, az előző évben 216. Magaviseletből kevésbé szabályszerűt csak egy tanuló kapott, szabályszerűt 19. A tanulóknak 16·67%-a kapott elégtelen osztályzatot, ami 1·35%-al kevesebb, mint a múlt évben, de tekintettel a háborus viszonyokra még mindig elegendő. A tanulók segélyezésének főösszege 23,434.60 K. Jóval kevesebb az előző évinél.

A háború miatt az elemi iskolai tanítás az unitárius egyházközség Berde Mózes-utcai leányiskolájában volt. Kevesebb lévén a kiváncsok, kevesebbet is nélkülözött, de azért az elemi iskola is érezte a háborus állapotokat. A hadi szolgálatra bevonult *Nagy József* tanítót, neje *Nagy Józsefné Szász Emme* okl. tanítónő helyettesítette.

Kolozsvári kollégiumunk háborús évi működéséről örömmel állapíthatjuk meg, hogy a kiváló vezetőség célszerű irányítása mellett sok nélkülözéssel is eredményes munkát végzett. Ha az oktatás, az értelmi nevelés kellett is, hogy szenvedjen a körülmények miatt előállott hiányokért, gazdagon pótolja ezt az érzelmi-, a szociális nevelés helyes irányú elmélyítése s a tettekben nyilvánuló nagy erkölcsi érték.

A székelykeresztúri államilag segélyezett unitárius főgimnázium értesítője az 1914—1915. iskolai évről. Szerkesztette *Pap Mózes* igazg.

Az értesítőhöz mellékelve van az új főgimnáziumi épület fényképe. Kissé homályos, de így is jó arra, hogy a monumentális épületről kellő fogalmat alkothassunk. Természetesen a valóság többet mutat a képnél. A harmónikus, impozáns épület stílus

egyszerűségében gyönyörködhetünk, kényelmességét élvezzük, célszerűségét a jövő fogja bebizonyítani s feltenni a koronát az alkotó művészre: *Pákei Lajosra*.

Az értesítőben levő dolgozatokat ez évben is *Pap Mózes* igazgató írta. „Intézetünk“ címen az építkezés történetét, körülményeit mondja el. A „Megnyitó beszéd“-et az új épület használatba vétele alkalmával mondotta igazgató. „Világháborunk nevelő hatása“ című aktuális tárgyú cikkében elmondja igazgató a világháború kitörésének körülményeit s a nagy történelmi eseményekből igyekszik levonni a nevelő hatással bíró értékeket. Az ifjuságra e jórányú dolgozat kétségkívül tanulságos hatással lehet.

A tanárok közül az általános mozgósításkor *Gálfalvy Sámuel* és *Péter Lajos* vonultak be hadi szolgálatra. Az intézet a hazának 20 ifjú lelkes katonát adott.

A tanárok a háborus évben is számottevő irodalmi és társadalmi munkásságot fejtettek ki.

A végzett tananyag részletező felsorolása csak feleslegesen szaporítja az értesítő kiadási költségeit.

Béiratott összesen 220 tanuló, 10-el kevesebb, mint a múlt évben. Feltűnő a létszámapadás az I. o.-ban, melynek csak 23 osztályozott tanulója volt. Ezt a háború eredményezte. Az újonnan beállított VII-ik o. 21 tanulóval elég népesnek mondható. A felvett tanulók közül osztályoztatott összesen 215. Unitárius volt 128, ugyanannyi, mint az előző évben. A tanulók magaviselete általában jó, kevésbé szabályszerűt csak 1, szabályszerűt 23 tanuló kapott. Igazolatlanul 22 tanuló mulasztott összesen 43 órát. 20-szal több az igazolatlan órák száma, mint az előző évben. A tanulók elömenetele %-okban most sincs kifejezve. 215 tanuló közül 33 kapott elégtelent. A jelen körülményekhez mérten elég nagyszámunak mondható.

Rendkívüli tárgyak az egészségtan, egyházi és műénekek voltak.

Az ösztöndíjak, segélyek és jutalmak főösszege 8688 K. 62 fill., ami apadást mutat az előző évihez képest. Különbséget okoz egyébiránt az is, hogy a tanulók, mivel május 22-én az iskolai évnek vége volt, június hóra nem kaptak ösztöndíjat.

A könyvtár a berendezés hiányában nem volt használható. Gyarapodott 248 művel, 396 drb. Az ifjusági könyvtár évi gyarapodása 150 mű, 384 drb. A szertárak közül a legnagyobb összegű a gyarapodás a tornaszertárban, ami természetes, mert ezt most kellett újonnan berendeznünk. A VII-ik osztály megnyitása következtében beállított a természettani szertár is. A természetrajzi-, történelmi-, földrajzi- és rajzszerter, továbbá a pénz-, érem- és régiségtár már kisebb arányú szaporulatot mutathatnak föl.

A régi intézet a háborus állapotok miatt az internátus céljaira nem volt átalakítható, de tetemes összegű beruházással az állapotok a múlthoz képest, higiénikus szempontból is sokat javultak.

Az intézet egészségügye dr. *Lengyel* Árpád buzgó működése és a külső körülmények javulása következtében elég jó volt. Csak könnyebb lefolyású betegségek fordultak elő.

Az Ifjúsági Olvasókör *Pap* Mózes tanárelnök vezetésével buzgón működött. A Vörös-Kereszt és a Vörös Félhold javára jól sikerült házi estélyt rendeztek. Eredményesen működött *Nagy* Lajos tanár vezetése mellett a Testedző Kör is.

A tanév ünnepélyes megnyitása a régi intézetben szeptember 8-án volt, amelyen *Pap* Mózes igazgató mondott alkalomszerű, hazaszeretetre buzdító beszédet. Az intézet külső körülményeit tekintve szerencsésebb helyzetben volt kolozsvári főgimnáziumunknál. A háború kellemetlenségeit külső állapotában nem érezte. A tanítás megszakítás nélkül folyhatott május 22-ig, de már a legjobb időben záródtak be az iskola kapui, mert az anyagi ellátás Székelykeresztúron is megnehezedett.

A tanári testületben az a változás történt, hogy dr. *Borbély* Ferenc kineveztetett h tanárnak, *Lukácsi* Sándor óraadó tanárnak, dr. *Lengyel* Árpád egészségtan tanárnak. Mind a három nyereséget jelent intézetünkre.

Minden tárgyat a törvényesen előirt óraszámában tanítottak, ami csak a tanári kar lelkes, buzgó áldozathozatalával volt lehetséges. Igazgató 15 órát, a tanárok 21—27 órát tanítottak hetenként. Mindnyájan panasz nélkül, hazafias lelkesedéssel tették.

Szent-Királyi Ferenc ny. ezredes felügy. gondnok a fia intézetünk iránt eddig tanusított buzgó működését tovább nem folytathatta, mert bevonult tényleges hadi szolgálatra.

Az unitárius tanárok értekezlete, mely Székelykeresztúron lett volna megtartandó, a háboru miatt elmaradt.

Az igazgatóság évi működéséből kiemelendő mozzanat a VII-ik osztály beállításának kérdése, a főgimnáziummal kapcsolatosan létesítendő elemi iskola ügye. Ezeknek tervezetét, valamint a kórházfelügyelői, intézeti és internátusi szabályzatokat stb. sokoldalú elfoglaltsága mellett igazgató dolgozta ki, készítette.

Az új intézetnek a tanítás céljaira való megnyitása 1914. november 2-án volt, amely nap kétségtelenül történelmi jelentőségű az intézet fejlődésében. E nagy nap emléke igazgatósági jegyzőkönyvben is megőrkítettet.

Miután összevonás nem volt, az állami tantervet mindenben követni lehetett. Az állami felügyeletet ez évben is *Kuncz* Elek főigazgató gyakorolta, aki intézetünknek működése első percétől fogva legjobb akarója. A hallottakkal és látottakkal, a nehéz viszonyok mellett is, teljesen meg volt elégedve, aminek eredménye a VII-ik osztály nyilvánossági jogának megadása.

A tanári kar és az ifjúság igaz lelkesedéssel vett részt minden hazafias társadalmi munkában. Hadi kölcsönt jegyeztek, a tanárok (Kolozsvárt is) fizetésük 1%-át adták egész éven át a hadbavonultak családjainak felsegélyezésére, áldoztak a Vörös-

Kereszt és Vörös Félhold javára, szeder levelet szedtek, fémet gyűjtöttek. Az ifjuság az intézetben kerti munkát is végzett.

A hazaszeretet erénye tanítási órákban és hazafias ünnepeken ébren tartatott. A vallás erkölcsi állapot fejlesztésére, kegyeletesség gyakorlására kellő gond fordított.

Dr. *Barabás* Ábel elhunyt a székelykeresztúri főgimnáziumunkra is nagy veszteség.

Új alapítványok: 1. *Székely László*, 2. *Sándor Zsigmond*, 3. *Götz Béla*, 4. *Özv. Pap Jánosné* szül. *Szoboszlai Laura* alap, 5. *Az 1914–15. isk. évi. III. oszt. alapítványa*, 6. *Péter Sándor adománya*. E helyen is megemlítésre méltó, hogy *Götz Béla* a 100 K.-ás alapítványi összeget a harctérről küldötte.

A május 22-én tartott évzáró ünnepélyt igazgató ismételen felhasználta, hogy a háborús események nevelői vonásaival az ifjúságot hazafias érzésben, erkölcsben irányítsa.

Az értesítő szerkesztése bizonyos szempontok, minták észrevehető betartásának hatása alatt az előzőknél sikerültebb. Ezt elismerő örömmel állapítjuk meg.

Mint az elmondottakból is észrevehető teológiai intézetünk s mindkét főgimnáziumunk háborús évi működése eltérő a rendes évi munkásságtól. Az iskolák munkássága nem kizárólag az oktatásra, a nevelésre irányul, hanem a háborús életbe bekapcsolódva tanárok és tanulók keresve keresik, részt kérnek és hazafias lelkesedéssel résztvesznek a társadalom jótékonyági munkájából. Az iskola és társadalom eddig keresték, most megtalálták egymást. Szomorú, de szociális szempontból így is értékes találkozás. A háború egyébiránt sokban megmutatja a béke helyes és kívánatos útjait.

Szentmártoni Kálmán.

Egyházunkat érdeklő statisztikai adatok az 1913. évről a miniszteri jelentésben.

Lélekszám 76483. Az egyházi kimutatás szerint 80739.

Egyházközségek 115 anya, 7 társ, 60 leányegyházközség.

Lelkészek 104 rendes, 2 segéd. Nyugalomban 15. Kongruában részesült 107 lelkészünk 110663 K 61 fill. Korpótlékban 79 lelkészünk 39383 K 60 fill. Segédlelkészi általány 2000 K.

Kereszteltetett 2087. Az egyházi kimutatás szerint is ugyanennyi. Konfirmáltatott 1160. Az egyh. kimutatás szerint 1113. A legtöbb törvénytelen születés az unitáriusokra és gör. keletiekre esett; a legkisebb a baptistákra és ágostaiakra.

Házasság kötöttet egyező 351 (363), nem egyező 225 (226) összesen 576 (589). Vegyes házasságoknál a gyermekek vallására nézve a megegyezésekből 1896.-tól 1913.-ig veszteségünk 243.

Vegyes házasságot leggyakrabban az unitáriusok kötnek (a vőlegények 46.4⁰/₀-a, a menyasszonyok 47.7⁰/₀-a). Legritkábban az izraeliták. Reformátusok és ágostaiak körül-belől $\frac{1}{4}$ -e. A keresztény és zsidó házasságok száma folyton emelkedik.

Házasságot felbontott 63; tisztán unitárius 29, vegyes 24.

Elhalt 1786. Ez téves kell, hogy legyen, mert az egyházi temetésben részesültek száma 1587-re van véve. Lehetetlen, hogy 200 egyházi temetés nélkül maradt volna. Az egyházi kimutatás szerint 1606 halott temettetett el. Ez inkább megfelel a valóságnak.

Áttérések egyházunkból a róm. kath. vallásra férfi 36, nő 48, együtt 84; a gör. kath. vallásra férfi 21, nő 1, együtt 23; a ref. vallásra férfi 14, nő 59, együtt 73; az ágost. ev. hitv.-ra férfi 1, nő 8, együtt 9; a gör. keletire férfi 6, nő 2, együtt 8; összesen 98 férfi és 118 nő, együtt 216.

Ezzel szemben az unitárius vallásra tért a róm. kath. vallásról férfi 15, nő 11, együtt 26; a gör. kath. vallásról férfi 6, nő 8, együtt 14; a ref. vallásról férfi 15, nő 40; együtt 55; az ág. hitv. ev. vallásról férfi 1; a gör. kel. vallásról férfi 2, nő 1, együtt 3; izraelita vallásról férfi 2, nő 1, együtt 3; összesen 41 férfi, 64 nő, együtt 105. Veszteségünk e szerint 111. Az egyházi kimutatás szerint csak 15. Azonban 1906-tól 1913-ig még mindig 219 nyereségünk van a statisztikai évkönyv szerint is.

Kivándorolt 352. Németországba 5, Romániába 61. Más európai